

Definició de grups

Jesús Rojas Arredondo

P09/10542/00396

Universitat Oberta
de Catalunya

www.uoc.edu

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. La convicció que el grup existeix	7
2. Les orientacions	10
2.1. La perspectiva individualista	10
2.1.1. Gabriel Tarde	12
2.1.2. Floyd Allport	12
2.2. La perspectiva grupal	13
2.2.1. John Friedrich Herbert	13
2.2.2. Émile Durkheim	13
2.2.3. Wilhelm Wundt	14
2.2.4. Gustave LeBon	14
2.2.5. Kurt Lewin	15
3. La definició del concepte	16
3.1. Els primers criteris	16
3.2. La visió psicosocial	17
3.2.1. La identitat d'un grup	18
3.2.2. El poder grupal	20
3.2.3. L'activitat grupal	20
4. Tipus de grup	22
4.1. Grups de referència i pertinença	22
4.2. Grups primaris i secundaris	23
4.3. Tipologia proposada per Martín-Baró	25
Resum	27
Bibliografia	29

Introducció

Els grups formen part de la nostra vida quotidiana. Conformen part del nostre paisatge social, de les nostres realitats més habituals. En el context actual, i guiats per la tecnologia, fins i tot som capaços de participar i interaccionar amb un grup de persones que estan compartint, juntament amb nosaltres, un determinat espai o estructura virtual.

Habitem en i formem part d'una multipluralitat de grups. Per tot això, és habitual que les persones parlem dels grups (afirmem que pertanyem a aquest grup o a aquell altre), per la importància que tenen per a configurar els nostres *selves* particulars. Per tot això, és elemental que parlem dels grups des de la psicologia, concretament des de la psicologia social, pels processos que es posen en marxa en el seu interior, els quals no solament conceptualitzen el tipus de grup en particular –com veurem més endavant–, sinó que també aquests incideixen en les seves dinàmiques.

Malgrat que, com hem afirmat amb antelació, els grups tenen molta importància en i per a la construcció de les nostres realitats personals i socials habituals, el que ja no queda tan clar és quan podem parlar o dir que veritablement existeix o no existeix un grup. Exposem-ne uns quants exemples: "Acabo de veure un grup de persones a l'andana del metro que semblaven turistes", "El grup amb què surt en Joan és molt militant", "La família Duarte Díaz forma un grup molt cohesionat", "Els moderats formen un grup molt variat". Segurament la lectura d'aquests exemples ha provocat que reflexioneu sobre altres grups o, més ben dit, sobre altres situacions socials en les quals podem considerar que, possiblement, un grup existeix o no existeix.

Amb el recorregut que us proposem en aquest mòdul, intentem aclarir, mitjançant els diferents apartats presentats, l'existència o realitat incerta del concepte de *grup* o, en paraules més actuals, la forma presencial o la forma virtual dels grups. Esperem que, una vegada feta la lectura, sapiguen identificar i conceptualitzar, mitjançant una sèrie de processos socials i una sèrie de característiques, aquells grups que són importants en la vostra experiència social quotidiana.

Objectius

Aquest mòdul vol potenciar la reflexió sobre el concepte de *grup*. Per això, planteja els objectius específics següents:

- 1.** Aproximar-vos al concepte de *grup* des de la seva concepció més evident i des dels diferents criteris que, segons els principals teòrics dels grups en el context de la psicologia social, en permeten la definició.
- 2.** Donar compte de les dificultats d'una conceptualització satisfactòria del grup.
- 3.** Conèixer algunes perspectives teòriques de la psicologia social que il·lustren la història dels grups: la individualista i la grupal.
- 4.** Tenir coneixement d'algunes tipologies de grups.

1. La convicció que el grup existeix

Una manera molt senzilla de començar a parlar del concepte de *grup* és, sense cap dubte, buscar-ne el significat habitual. En aquest sentit, els diccionaris i les enciclopèdies se solen referir al concepte de *grup* com una cosa semblant a una pluralitat, una diversitat o un conjunt d'alguna cosa, tant si és de coses com de persones.

D'aquesta manera, ja tenim almenys un requisit indispensable per a poder pensar el concepte de *grup*. Requisit indispensable però no determinant, ni definitiu, tal com veurem més endavant.

Seria molt complicat objectar que la característica de pluralitat sigui una cosa aliena al concepte que ens ocupa, però tal com hem pogut observar en la introducció d'aquest mòdul, en assignar a qualsevol pluralitat o conjunt de persones amb què ens trobem el qualificatiu de *grup*, no necessàriament ho estem fent tal com ho faria la dinàmica de grups; és a dir, des d'aquesta perspectiva es fa evident que hem de considerar una definició conceptual més teòrica del terme *grup*.

En aquest sentit, per a poder començar a treballar amb la idea de grup, almenys caldria considerar alguns aspectes teóricoconceptuals que, segons el nostre parer, són indispensables per a poder dibuixar amb més precisió l'objecte d'estudi: el grup social.

Per a poder iniciar aquesta tasca de definir el concepte, prendrem com a referència la distinció que fa Merton (1980, p. 36), el qual considerava el grup de la següent manera:

"[...] un grupo lo constituye «un número de personas que interactúan entre sí de acuerdo con esquemas establecidos»."

És, sense cap dubte, una definició simple i concreta i, des d'aquest punt de vista, és imprescindible subratllar que, segons aquest autor, són necessàries les condicions següents:

- la **interacció** entre les persones que conformen el grup, i
- els **esquemes establerts que comparteixen aquestes persones**, com a resultat obvi d'aquesta interacció.

Resulta curiosa la manera mitjançant la qual Merton (1980) estableix i defensa el seu punt de vista, ja que el que arriba a fer amb el concepte de *grup* és, justament, distingir-lo d'altres conceptes que, en boca de la psicologia social, solen ser comuns. Ens referim als conceptes de *col·lectivitat* i *categoria*. Cal aclarir que aquests dos conceptes manquen de les condicions que el mateix Merton (1980) considera importants i necessàries perquè una cosa sigui considerada com a grup.

Però anem per parts: a què es refereix aquest autor quan parla d'una *col·lectivitat* o d'una *categoria*?

Una col·lectivitat, per a Merton (1980), és aquell conjunt de persones o individus que comparteixen determinats valors i arriben fins i tot a complir determinades normes. En aquest sentit, la col·lectivitat compleix només una de les condicions que aquest autor suggereix, però, ateses les seves característiques, en una col·lectivitat el concepte d'*interacció* no hi té lloc, ja que sol tenir una extensió molt gran, la qual cosa fa en certa manera impossible poder parlar d'interacció entre les persones que la componen, almenys d'una interacció entre totes elles.

D'altra banda, en referir-nos al concepte de *categoria* succeeix una cosa semblant, ja que atesa la complexitat i l'extensió que implica un concepte d'aquesta naturalesa, tampoc no podem afirmar que la interacció sigui una de les seves característiques. Fins i tot aquest constructe teòric ni tan sols ens permet fer referència a l'altra condició que Merton (1980) estableix com a necessària per a parlar de grups; és a dir, una categoria tampoc no comparteix normes o esquemes establerts.

Alguns exemples ens permetran il·lustrar el que hem exposat anteriorment:

- Exemples de col·lectivitats: els treballadors d'una empresa, els estudiants d'una escola, els veïns d'un edifici.
- Exemples de categories: les dones, els homes, els/les immigrants, els homosexuals.

La taula següent il·lustra i resumeix amb prou claredat la idea anterior:

Taula 1. Conjunts humans segons Merton

	Normes comunes	
Interacció	No	Sí
No	Categoria social	Col·lectivitat
Sí	?	Grup

Font: R. K. Merton (1980). *Teoría y estructura sociales*. Mèxic: FCE.

Lectura recomanada

Sobre les condicions que caracteritzen el concepte de *grup* vegeu:

R. K. Merton (1980). *Teoría y estructura sociales*. Mèxic: FCE.

És important insistir que, per a Merton (1980), qualsevol conjunt de persones o pluralitat de persones no constitueix un grup social. De fet, cal subratllar que els elements que ell distingeix i considera com a condicions necessàries per a poder parlar de grups sorgeixen i marquen tant l'origen com l'evolució i el destí dels grups. Són alhora les seves condicions de possibilitat, les conseqüències d'aquestes condicions i una manera explícita de diferenciar els grups d'aquells altres constructes teòrics que s'usen en psicologia social i en les ciències socials que no ho són.

Per què una definició tan senzilla en la seva expressió pot ser tan important? La raó és, justament, perquè aconseguix crear una idea específica del concepte de *grup*, i el diferencia d'altres constructes teòrics usats en psicologia i, concretament, en psicologia social.

D'altra banda, aquesta idea de grup suggereix la necessitat de definir la interacció i les normes que es comparteixen. No obstant això, posa de manifest que, perquè un conjunt de persones es pugui qualificar com a grup, ha de mantenir una sèrie de característiques que el facin diferent d'altres expressions per a anomenar els conjunts de persones.

2. Les orientacions

Insistirem: no podem negar el lloc que ocupa el concepte de *grup* en les nostres vides; tal és així que és indispensable en la nostra vida diària. De fet, la manera mitjançant la qual ens anem constituint com a persones, entre altres coses, és determinada pels grups dels quals formem part i, fins i tot, als quals sabem amb certesa que no pertanyem, com ja hem apuntat en la introducció d'aquest mòdul. Aturem-nos un moment en aquest punt i reflexionem entorn de la qüestió següent: és possible viure sense els grups socials?

Els grups constitueixen un dels factors més importants en les nostres vides, en formem part de molts: les amistats, la família, la parella, els companys i les companyes de feina, etc.

Activitat

Identifiqueu almenys tres grups socials dels quals formeu part.
Identifiqueu també un grup social al qual no pertanyeu.
Què us ha permès formar part d'aquests grups?

No ens hauria de costar gaire convèncer les persones de la importància que tenen els grups socials en les nostres vides, això és evident. Però aquesta afirmació no ha estat tan clara en el llarg recorregut que ha tingut aquest concepte en la psicologia social, i més concretament en la dinàmica de grups.

D'entrada, proposem dues grans perspectives teòriques (segons Steiner, 1974, citat a Collier, Minton i Reynolds, 1996), la individualista i la grupal, que ens permetran il·lustrar a grans trets la història dels grups.

2.1. La perspectiva individualista

A l'inici d'aquest mòdul hem parlat sobre la convicció del concepte de *grup*, com si hi hagués un indicatiu de dubte sobre la seva existència. Aquesta incertesa, clarament manifesta, es deu al fet que, en la tradició de la psicologia, el concepte de *grup* no era una cosa gaire evident. Fins i tot es podria afirmar que a la mateixa psicologia li ha costat molt explicar l'existència no solament del concepte que ens ocupa, sinó també del que fa referència a una idea completament diferent de la mera suma de persones. Per exemple, per a Floyd Allport (1985), el concepte de *grup* no és cap altra cosa que la mera suma de les seves parts. Des d'aquest punt de vista, si es vol explicar el comportament d'un grup en particular, n'hi ha prou d'analitzar el comportament individual en el context social, és a dir, s'explica el grup des del vessant més individual. En aquest sentit, el grup existeix només en la mesura que es redueix als membres que el conformen.

Per tant, els grups no existeixen?

Efectivament, per a una gran tradició en psicologia social, el grup era entès sota les visions següents:

- Un grup és la suma de les seves parts.
- Un grup resulta de la imitació del comportament.
- Un grup és una idea falsa: el que és veritablement important es constitueix en l'interior del subjecte.
- Fins i tot el fenomen de les masses pot ser reduït als mecanismes a partir dels quals les persones constitueixen un grup.
- Si expliquem el comportament individual, expliquem el grup.

Però de debò que no existeixen els grups?

No podem donar una resposta clara i rotunda a aquesta pregunta, ja que el concepte com a tal és usat d'una manera contínua, però es pot interpretar fàcilment que la idea de grup només servia per a enfortir un interès per explicar el comportament i els fenòmens socials a partir dels processos individuals. Intentar donar una resposta a aquesta pregunta que és més aviat retòrica és acceptar que s'ha de respondre des de la perspectiva individualista, ja que tradicionalment s'havia contestat assumint que un grup és simplement la suma de les persones que el componen. Des d'aquest punt de vista, n'hi ha prou d'explicar un procés individual, i les explicacions entorn del grup estarien una mica garantides.

Però l'eix teòric que articula aquest material didàctic no intenta oferir aquest tipus d'explicacions. De fet, la visió psicosocial des de la qual s'expliquen aquí els grups intenta oferir una explicació diferent d'aquests grups. I per a oferir un altre tipus de resposta faria falta assumir que, si s'entén que un grup és una multiplicitat de processos individuals, llavors hauríem d'acabar afirmant que no, **que efectivament no existeixen els grups**.

Com ha explicat l'orientació individualista l'existència dels grups? Fem una petita revisió d'alguns dels principals autors que han defensat aquesta tesi.

2.1.1. Gabriel Tarde

En termes molt generals, aquest autor considerava que els fenòmens i els processos socials podrien perfectament ser reduïts a la simple relació entre dues persones en la qual l'una exerceix prou influència sobre l'altra. En aquest sentit, serà justament allò que és individual i allò que es troba dins del subjecte el que pot explicar allò que és col·lectiu. La imitació constitueix el procés a partir del qual s'explica el que hem esmentat, ja que, segons Tarde, el component social es fonamentava en l'acte d'imitar l'altra persona. Aquesta idea de **la imitació** permet a Tarde oferir una explicació per tal de donar compte del vincle interpsicològic que nodreix el llaç social (Nocera, 2006), en aquest cas, el grup. És evident que, en opinió d'aquest autor, no existeix cap altra realitat que la individual, la qual li permetrà oferir explicacions entorn de la psicologia social.

Gabriel Tarde

Segons aquest autor, l'espai on té sentit el grup aconsegueix una autonomia a causa de les voluntats que el conformen, però el fonament del grup continua essent el mateix: les voluntats de les persones. En definitiva, el grup acaba essent la suma d'aquestes voluntats.

Aquesta manera de pensar el concepte de *grup*, com a fenomen social, fa que Tarde es repensi el grup social sense vulnerar ni desmerèixer el factor individual, no solament en el seu desenvolupament sinó també en la mateixa constitució.

2.1.2. Floyd Allport

L'adjectiu que va utilitzar aquest autor també va ser peremptori, ja que va admetre que el concepte de *grup* és una entelèquia. Els grups tampoc no existeixen i, si haguéssim de recórrer al constructe esmentat, hauríem d'admetre, una altra vegada, que la idea de grup és simplement la suma de les seves parts, dels elements que el conformen i que hi donen sentit. Per tant, emfatitza també que l'estudi dels processos grupals s'hauria d'abordar des de l'estudi dels processos psicològics individuals.

La falsedat de la idea de grup que esgrimeix Allport es pot entendre a partir de l'afirmació següent:

"[...] Nos hemos ocupado tanto hablando de tipos de grupos, intereses de grupo, conciencia de grupo y grado de solidaridad grupal que hemos olvidado que el locus de toda psicología, individual o social, es el sistema neuromotor del individuo [...] el grupo no es un hecho elemental, el análisis debe ir más allá, hacia la conducta de los individuos de que se compone."

F. H. Allport (1923/1985). La falacia del grupo en relación con la ciencia social. *Revista de Psicología Social*, 0, 77.

Floyd Allport

És important subratllar que, segons aquests dos autors, la idea de grup es fonamenta en la seva no-existència o, en tot cas, en la seva explicació a partir dels processos individuals i, si bé és cert que és indispensable que les persones conformin grups, aquests no es redueixen a la suma dels seus components.

Malgrat aquesta explicació, en la història de la dinàmica de grups també ens podem trobar altres explicacions que posen èmfasi en l'existència dels grups socials, algunes de les quals constitueixen l'explicació següent: la perspectiva grupal.

2.2. La perspectiva grupal

Malgrat les negacions del concepte de *grup*, negacions que d'alguna manera contenen la història parcial de la psicologia social en particular i la psicologia en general, hi va haver altres perspectives que apuntaven a oferir explicacions en què la idea de grup no es redueix a la mera suma dels seus components.

2.2.1. John Friedrich Herbert

Les persones deuen la seva existència només en la mesura que existeixi la **comunitat** que els dona sentit. Per tant, segons aquest autor, les persones s'han d'estudiar dins del context social a què pertanyen, és a dir, prenent com a context social la seva societat. En altres termes, s'han d'estudiar les relacions entre les persones, les lleis que les guien i el que sorgeix d'aquestes relacions. Les persones són enteses com a tals en la mesura que pertanyen al món social i hi participen.

John Friedrich Herbert

2.2.2. Émile Durkheim

Segons aquest autor, l'individu no té sentit fora de la societat en què existeix. Els seus pensaments, sentiments i accions ens transporten a les formes socials que es constitueixen a partir del contacte amb les altres persones. L'esperit públic, per a Durkheim, es troba en la consciència individual. També afegeix que la causa determinant d'un fenomen o procés social l'hem de buscar en els fets socials que la precedeixen i que hi donen lloc, i no en les persones que els interpreten.

Quan les persones s'ajunten, es fusionen, donen lloc a una altra instància, la qual no es pot remetre i reduir a les seves unitats components: llavors parlem del grup i no de les persones que el conformen. Els grups pensen, senten, prenen decisions i adquireixen un sentit tan considerable que en primer lloc difereix del dels seus membres de manera aïllada: el grup és una cosa qualitativament diferent. És un ésser diferent.

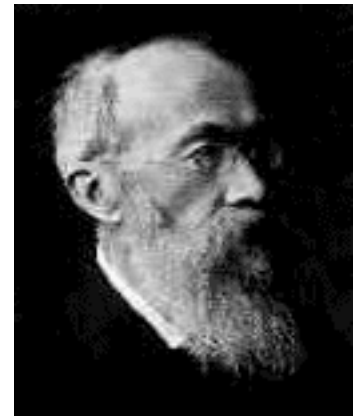

Émile Durkheim

2.2.3. Wilhelm Wundt

El nom d'aquest psicòleg sempre ha estat relacionat amb "la psicologia dels pobles", amb la qual cosa ja es pot apreciar el valor que s'atorga a allò que es troba més enllà de les persones.

La psicologia dels pobles té a veure amb aspectes de la vida humana en comú amb els seus semblants i que de cap manera no poden ser explicats per la mera acció de subjectes aïllats. Aspectes com els costums, els ritus, les tradicions, etc., tenen lloc en aquesta psicologia de Wundt i en la qual necessàriament impliquen la influència recíproca de les persones. En aquest sentit, per a oferir explicacions entorn dels processos socials, és necessari remetre's a la societat, la qual es troba en una dimensió més elevada.

Wilhelm Wundt

2.2.4. Gustave LeBon

Comencem per la idea principal: a què es refereix LeBon amb el concepte de *massa*? Una de les característiques més importants en aquest concepte la constitueix la **desaparició de les individualitats** a favor de l'**aparició d'una ànima col·lectiva**. Ànima que presenta característiques diferents de la de les persones que componen la massa.

En aquest sentit cal tenir present que LeBon va proposar un ens (el grup) com una cosa diferent de les persones. En altres paraules:

"En algunes circumstàncies [...] una aglomeració d'éssers humans té característiques noves i molt diferents de les de cadascuna de les persones que la componen. La personalitat conscient s'esfuma, els sentiments i les idees de totes les unitats s'orienten cap a una mateixa direcció. Es forma una ànima col·lectiva, indubtablement transitòria, però que presenta característiques molt definides. La col·lectivitat es converteix llavors en el que, a falta d'una altra expressió millor, designaré com a *massa organitzada* o, preferiblement, *massa psicològica*. Forma un sol ésser i està sotmesa a la llei de la unitat mental de les masses."

G. LeBon (1895). *Psychologie des foules*. París: PUF.

Gustave LeBon

Per a LeBon, les causes de l'aparició d'aquestes característiques tan clarament definides i especials i que es manifesten en el concepte de *massa social* són:

- El sentiment de força invencible que adquireixen les persones dins de la massa; això els permet rendir-se als seus instints, cosa que es veu afavorida per l'anonimat i la desaparició dels sentiments de responsabilitat individual.
- L'existència d'un "contagi mental, que implica que tot sentiment i tot acte, de contagi d'un individu a l'altre, permeti i faciliti la tendència a transformar en actes les idees suggerides en el grup. Tals són les característiques que poden arribar a tenir els individus que es troben dins d'una massa,

aquest és un gra de sorra immers entre molts altres que el vent agita com li ve de gust" (LeBon, 1985, pp. 32-33).

2.2.5. Kurt Lewin

Una de les principals idees aportades per aquest autor amb relació a la idea de grup la constitueix, sense cap dubte, la concepció del grup entès com un tot dinàmic. Aquesta definició té el seu fonament en una de les principals idees que s'han aportat al concepte de *grup*: la **interdependència**. És molt important poder entendre el concepte de *grup* sota la idea de la interdependència, ja que justament permetrà poder establir com són els vincles que hi ha entre les persones i les conseqüències d'aquests vincles.

En aquest sentit, també és necessari subratllar que el concepte d'*interdependència* fa al·lusió a la relació i als efectes d'aquesta que estableixen els elements d'un grup per tal com s'han conformat en grup. Efectes que les persones aïllades no podrien produir.

Kurt Lewin

Més endavant s'abordarà aquesta idea d'interdependència. No obstant això, es podrien resumir algunes idees importants d'aquesta visió:

- El grup, com un tot, és una cosa diferent de la suma de les seves parts.
- El grup té les seves pròpies metes i els seus propis objectius; també té la seva pròpia estructura i defineix les seves pròpies relacions amb altres grups.
- El grup és interdependent en el sentit que una modificació en qualsevol de les seves parts fa canviar l'estat i la situació de totes elles.

Tot sembla indicar que l'existència del grup no ha tingut un recorregut gens fàcil; fins i tot la incertesa ha estat una constant que fa patent que ens trobem davant un concepte que ha de ser tractat amb molta cura, ja que el sentit comú fa que sigui entès com una cosa donada, i la seva prompta definició és més aviat superficial, una cosa que fins i tot la psicologia social, en general, i la dinàmica de grups, en particular, també han hagut de resoldre.

No obstant això, és interessant tenir clar que en la història del concepte hi ha hagut almenys dues grans perspectives que han intentat explicar el grup des de fins i tot el dubte de la seva pròpia existència. Alhora, les perspectives més grupals no han tingut una tasca gens fàcil, ja que escapar a comprendre el grup com una cosa diferent de les persones que el componen no ha estat fàcil.

La pregunta de si existeixen o no els grups podria ser reformulada al final d'aquest material, ja que amb l'ajuda de les diferents perspectives i els diferents processos grupals es podria oferir alguna alternativa.

3. La definició del concepte

Per a poder establir algunes definicions entorn del concepte de *grup*, caldria remuntar-nos a Shaw (1980), que va proposar una sèrie de criteris pels quals, aplicats a un grup de persones, podríem establir si, efectivament, estem parlant d'un grup social tal com l'entén la psicologia social i, concretament, la dinàmica dels grups.

Lectura recomanada

Sobre els criteris per a la definició del concepte de *grup* vegeu:

M. Shaw (1961/1980). *Dinàmica de grupo*. Barcelona: Herder.

3.1. Els primers criteris

Els criteris a què ens referim es resumeixen en la taula següent:

Taula 2. Criteris utilitzats en la definició del concepte de *grup*

Percepció de filiació	Consciència de formar part d'un grup, que hi ha vincles que n'uneixen els membres.
Motivació	És la satisfacció de motivacions i necessitats que són de caràcter individual per mitjà de la pertinença a un grup.
Metes comunes	És la satisfacció de motivacions i necessitats que són de caràcter comú per mitjà de la pertinença a un grup.
Estructura	Es refereix al sistema organitzat en què les persones estan interrelacionades de manera que el sistema fa alguna funció i té un conjunt estàndard de relacions de rol entre els seus membres.
Interdependència	La dependència mútua que hi ha entre els subjectes que formen part d'un grup.
Interacció interpersonal	Un tipus particular d'interdependència.
Influència mútua	Un grup es compon de dues o més persones que interactuen entre elles de manera que cada persona influeix les altres i hi és influïda.

Font: M. Shaw (1961/1980). *Dinàmica de grupo*. Barcelona: Herder.

Malgrat que aquests criteris establerts per Shaw (1980) per a determinar un grup són més o menys explícits, altres autors, com Martín-Baró (1991), van establir altres criteris que han permès tenir una visió més ampliada del tema en qüestió. Cal assenyalar que aquest autor ofereix una visió més aviat psico-social de la qüestió del grup. Això, tanmateix, significa considerar, des d'una perspectiva més complexa, el concepte de *grup*. Es pot afegir també que constitueix l'eix teòric a partir del qual aquest mòdul intenta oferir una perspectiva del grup més completa.

Així mateix, els criteris que estableix Shaw (1980) no són necessaris ni suficients per a definir el que és un *grup*; no obstant això, els podem diferenciar de la manera següent:

- Criteris que postulen com a element unificador l'existència d'un **caràcter comú** a totes les persones.

- Criteris que assenyalen com a element unificador algun tipus de **vincl**e **entre les parts** i membres del mateix grup.

3.2. La visió psicosocial

Davant els criteris establerts per Shaw (1980) sobre la idea de grup i la manera com s'havia anat conceptualitzant, Martín-Baró (1991) proposava algunes crítiques, ja que aquests criteris no acabaven d'oferir explicacions que situessin el concepte de grup més enllà de les individualitats que el conformen. D'aquesta manera Martín-Baró proposa les tres crítiques següents en l'estudi dels grups:

- 1) **Parcialitat dels paradigmes.** L'estudi dels grups petits va portar com a conseqüència immediata assumir que els grups grans o la societat d'ells, puguin ser explicats a partir d'ells. És com considerar que la societat és la reproducció, a gran escala, dels grups petits. Per això les seves conclusions són parcials.
- 2) **Perspectiva individualista.** D'una manera irònica i malgrat que la idea de grup intenta fer referència a una cosa diferent de les persones, l'interès s'acaba centrant en les persones o, dit d'una manera més concreta, en com la vida de les persones, quan formen part d'un grup, es transforma i canvia.
- 3) **Ahistoricisme.** Igual que les crítiques que s'han fet a la ciència quant a parcial, s'ha entès els grups sense la història o el context social que els explica. Els processos grupals són el resultat de la vida mateixa del grup i no es poden explicar sense aquest context.

Malgrat que aquestes crítiques tenen uns fonaments molt sòlids i constitueixen per si mateixes uns arguments molt difícils de rebatre, permeten proposar alternatives que amplien la visió que es pugui tenir de la idea de grup.

En aquest sentit, una proposta **psicosocial** dels grups n'hauria de donar compte de la realitat social sense reduir-los a les característiques personals de les persones que els conformen. Així, una proposta psicosocial dels grups ha de ser prou àmplia per a incloure tant els grups petits com els grans. I finalment, així mateix, ha d'incloure també el caràcter històric i el context social dels grups.

A partir del que hem exposat anteriorment, podem proposar, d'una manera molt temptativa, el concepte de *grup* següent:

Un grup és aquella estructura de vincles i de relacions entre les persones que s'orienten en cada circumstància segons les seves necessitats individuals sense oblidar els interessos col·lectius.

Des d'aquesta perspectiva, per a poder definir el grup social es proposen aquests altres paràmetres:

- **la seva identitat**, és a dir, el que és i el caracteritza davant altres,
- **el poder** del qual disposa el grup en les seves relacions amb els altres,
- **la seva activitat**, és a dir, el que produeix el grup.

3.2.1. La identitat d'un grup

La identitat d'un grup no significa que tots els membres tinguin necessàriament un mateix tret. El que la identitat grupal requereix és que existeixi una totalitat, una unitat de conjunt, i que aquesta totalitat tingui una peculiaritat que la permeti diferenciar d'altres totalitats. En altres paraules, la identitat d'un grup com a tal requereix la seva alteritat respecte a altres grups.

Creació d'un grup

Un grup necessita altres grups. D'aquesta manera es va constituint com a tal i comença a ocupar el seu lloc a la societat.

Tres aspectes que funcionen com a indicadors de la identitat d'un grup determinat:

- **la seva formalització organitzativa,**
- **les seves relacions amb altres grups,**
- **la consciència dels seus membres de pertinença al grup.**

1) La formalització organitzativa

La formalització organitzativa la podem explicar tenint en compte les característiques següents:

- La formalització organitzativa d'un grup es concreta i determina les condicions per a pertànyer-hi, és a dir, es refereix a les normes de pertinença formals-informals, rígides-flexibles, estables-passatgeres, però, independentment de la forma que adquireixin, poden determinar en cada moment qui és o pot ser part del grup i qui no.
- Tothom s'arriba a adonar d'aquestes normes, que, evidentment, poden variar segons el context social, cultural, econòmic, etc.

Activitat

Reflexioneu entorn de les normes que heu hagut de seguir per a veure-us com a membres d'un grup determinat.

Com són aquestes normes i com es podrien equiparar a les normes d'altres grups equivalents?

- La formalització organitzativa d'un grup també requereix la definició de les parts que el conformen i la regulació de les relacions entre elles: com estan dividides les funcions, com se'n sistematitzen les tasques, de quina manera es distribueixen les càrregues de treball i les atribucions.

- La identitat del grup també es determina amb la denominació del grup: algunes vegades el nom del grup dóna fe de la seva pròpia realitat, l'acredita davant la societat i davant els altres grups. El nom del grup reflecteix i expressa la seva realitat social, la qual es dóna en la mesura que s'estableix una estructura de vincles i accions interpersonals. Una vegada el grup és identificat per altres grups o per la societat a partir d'un nom específic, aleshores és identificat com a tal.

2) Les relacions amb altres grups

Les relacions amb els altres i l'existència dels altres determinen i configuren la identitat de les persones i de cada grup humà.

La identitat d'un grup es defineix davant els grups amb què es relaciona. Les relacions poden ser positives o negatives, de competència formals o informals. En definitiva, és imprescindible l'existència dels altres per a anar-ne conformant la pròpia identitat, la dels grups i la de les persones. El grup sorgeix en la dialèctica intergrup al que es produeix històricament en cada societat (una família adquirirà identitat davant les famílies ja definides, com és el cas de la gent que funda un grup familiar).

3) La consciència dels seus membres de pertinença al grup

No hem de confondre la pertinença d'una persona a un grup social determinat amb la consciència que pot arribar a tenir aquella persona de la pertinença a aquest grup. El primer cas és objectiu, fins i tot verificable (de vegades, n'hi ha prou de tenir la filiació per a confirmar que, per exemple, es pertany a una família, a un club, etc.); en el segon cas es tracta d'un saber subjectiu. En aquest sentit, la pertinença subjectiva d'una persona a un grup implica que aquesta persona prengui aquest grup com una referència per a la seva pròpia identitat o vida.

En tots els casos, l'individu té un coneixement sobre la identitat del grup del qual se sent part; però mentre l'individu que utilitza el grup per al seu propi benefici manté una distància subjectiva i/o objectiva davant la identitat grupal, l'individu que s'integra normalment en un grup fa propi el caràcter de la seva identitat. Finalment, la persona que se sap pertanyent a un grup pel qual se sent determinada però del qual es voldria independitzar i no formar part encara, s'esforça per aconseguir una identitat que l'esqueixi del seu grup.

Per a Tajfel (1984), la pertinença subjectiva és la que determina l'existència del que anomena un *grup psicològic*, entès com un conjunt de persones que senten i actuen com un grup i accepten d'alguna manera aquesta situació.

Lectura recomanada

Sobre la pertinença subjectiva al grup vegeu:

H. Tajfel (1984). *Grupos humanos y categorías sociales*. Barcelona: Herder.

3.2.2. El poder grupal

Per a la comprensió psicosocial del grup és necessària la comprensió del concepte de poder.

El poder, ja ho sabem, no és un objecte o una cosa que es té en determinada quantitat. El poder, dit en poques paraules i d'una manera extremament resumida, es refereix més aviat al caràcter de les relacions socials que emergeix per les diferències entre els diferents **recursos** de què disposen els actors, tant si són persones com grups o poblacions.

Per això, el poder no és una dada concreta, sinó que apareix en cada relació particular. Això significa que el poder d'un grup s'ha d'examinar davant la seva particular situació en una societat determinada i amb altres grups. Foucault (1986) afirmava, en aquest sentit, que el poder és una cosa que s'esdevé en les relacions socials.

Atès que la superioritat en les relacions socials es basa moltes vegades en els **recursos** disponibles, la diversitat i importància dels recursos de cada grup aniran aparellades amb el seu poder: capacitat tècnica, científica o professional; recursos materials i humans. El poder d'un grup no és un tret de la seva identitat ja constituïda, sinó que és, més aviat, un dels elements constitutius d'aquesta identitat. Que sigui un grup, el seu caràcter i naturalesa depenen en bona mesura del poder de què disposa en les seves relacions amb altres grups socials i de la manera en què disposi dels recursos que té un grup i dels recursos de què disposen els grups amb els quals es relaciona.

3.2.3. L'activitat grupal

Què fa un grup? Quines activitats desenvolupa? Quines són les seves metes? Quin és el producte de la seva tasca? A què es dedica, doncs?

L'existència i la supervivència d'un grup depenen, essencialment, de la seva capacitat per a dur a terme accions significatives en una circumstància i situació històrica determinades. La importància de l'acció té una doble dimensió: externa i interna. **Externa** perquè dóna compte als altres grups i a la societat de la seva tasca; i **interna** perquè confirma als seus membres el que assoleixen com a grup. En aquest sentit, l'activitat grupal té un efecte en el grup que la fa, per a consolidar-lo o per a debilitar-lo i fins i tot per a desintegrar-lo.

Activitat

Identifiqueu al vostre barri o a la localitat on viu un grup que tingui una denominació clara, és a dir, un nom que l'identifiqui i pel qual totes les persones, a la vostra localitat, puguin saber exactament a quin grup es refereix. Així mateix, identifiqueu l'activitat pròpia del grup que heu triat i, si és possible, determineu també el tipus de relació que

Lectura complementària

Per a una reflexió sobre el poder i les relacions socials vegeu:

M. Foucault (1977/1986). *Vigilar y castigar. Nacimiento de la prisión*. Madrid: Siglo XXI.

estableix amb altres grups; en altres paraules, reflexioneu, en termes de poder, el paper que representa aquest grup.

4. Tipus de grup

Ens podem trobar tantes tipologies de grup com grups existeixin a la vida quotidiana. D'aquesta manera, podem determinar els grups per la mida, per la composició, per les funcions i fins i tot per l'origen. Així, podríem dir que hi ha grups grans i petits, primaris i secundaris. Grups heterogenis o homogenis per la seva diversitat o bé per les característiques de les seves persones. També podríem dir que hi ha grups que són d'ajuda o terapèutics, per a la formació o per a finalitats acadèmiques.

En definitiva, per parlar d'una tipologia de grups ens podríem centrar en moltes de les variables que presenten i que perfectament podrien ser el criteri a partir del qual es pot proposar una tipologia diferent. Segurament cap d'aquestes tipologies no seria incorrecta, però en tot cas ens hauríem de preguntar per la seva utilitat. Com que no podem fer aquí una llista extensa de tipus de grups, que d'altra banda resultaria des de la seva correcció, sempre incompleta, proposem en canvi oferir explicacions d'algunes de les tipologies que, creiem, són importants per a la dinàmica de grups i que d'alguna manera han marcat la trajectòria d'aquest tema.

La primera de les tipologies que desenvoluparem la constitueix la relativa als grups de pertinença i als de referència.

4.1. Grups de referència i pertinença

Hyman (1942) es va referir a aquesta distinció ja que se suposa que, en pertànyer a un grup determinat, les persones haurien de tendir a acceptar les normes i a compartir els valors propis d'aquest grup; això és el que s'espera, el que és comú i el que raonablement s'espera. Llavors, continua Hyman, per quina raó no sempre es compleix l'anterior, és a dir, per què hi ha persones que, pertanyent a un grup determinat, s'identifiquen amb altres grups? És que potser no hi ha una correspondència verdadera amb el grup al qual es pertany? Hi ha llavors una pertinença fictícia? O, com més tard es va identificar, hi ha una constatació que en no assumir-se sempre els valors, les creences i les normes del propi grup i, en canvi, si succeeix l'anterior amb un altre grup és perquè estem parlant que existeix un grup de referència? Un grup amb què les persones es tendeixen a identificar, del qual aspiren a ser part i que prenen com a referència per a la seva pròpia identitat. Tenim aquí una de les principals diferències quant a grups que ha aportat la dinàmica de grups:

- els grups de pertinença,
- els grups de referència.

Aquesta distinció és sumament important, ja que en certa mesura es comencen a entendre algunes raons que contribueixen a l'explicació de la identitat dels grups i de les persones.

Lectura recomanada

Sobre la distinció entre grups de referència i de pertinença vegeu:

W. Doise, J. C. Deschamps, i G. Mugny (1985). Grupos de referencia. *Psicología Social Experimental* (cap. 4, pp. 75-96). Barcelona: Editorial Hispano Europea.

4.2. Grups primaris i secundaris

Una altra distinció, potser amb menys impacte per a la psicologia social però que és sens dubte una de les primeres que ens ve al cap, és la de Cooley (1909). Una distinció que va més enllà de la mida pròpia del grup, és a dir, encara que el volum és important, el que realment importa són les conseqüències d'aquest volum. Podem determinar aquesta tipologia de la manera següent:

- **Grup primari.** Existència de relacions afectives intenses, cara a cara; amb un alt grau de cohesió interna i, evidentment, un alt grau d'intimitat entre els seus membres. Exemples d'això són les parelles, les famílies, etc, on el caràcter afectiu té molta importància.
- **Grup secundari.** Les relacions interpersonals es basen en criteris institucionals que solen ser independents de les persones. En aquest tipus de grup són les posicions que ocupen les persones el que importa i no tant les persones mateixes. Per exemple, en una empresa el que pot arribar a interessar és el lloc de director, independentment de qui ocupa aquesta plaça. Exemple de grups secundaris són les organitzacions.

Una tipologia clàssica en dinàmica de grups la constitueix la que a la seva època van proposar Anzieu i Martin (1968), en què, per plantejar la distinció que puguin tenir diferents grups, van establir una sèrie de criteris. Concretament, van establir set variables que determinen diferents maneres de comprendre un grup i hi donen lloc.

Cal subratllar que una de les variables que en determinen la tipologia la constitueix el grau d'estructuració que pot arribar a tenir un grup, partint de la idea que una multitud té pràcticament un nul grau d'estructuració de les organitzacions tal com les coneixem, el grau d'estructuració de les quals és tan alt que justament és un dels factors que poden ser determinants per al seu funcionament. La taula següent resumeix d'una manera molt concreta les característiques d'aquesta ja clàssica tipologia de grups.

Lectura recomanada

Sobre els criteris utilitzats en la tipologia de grups primaris i secundaris vegeu:

D. Anzieu i J. Y. Martin (1968). *La dynamique des groupes restreints*. París: PUF.

Taula 3. Característiques de la tipologia de grups pel seu grau d'estructuració

Grup	Grau d'estructuració	Durada	Mida	Relacions	Efectes, creences i normes	Consciència	Accions comunes
Multitud	Molt feble	Minuts-dies	Gran	Contagi emocional	Irrupció de creences latents	Feble	Apatia
Banda	Feble	Hores-mesos	Petita	Recerca de semblança	Reforç	Mitjana	Esponànies poc importants
Agrupació	Mitjà	Setmanes-mesos	Petita, mitjana, gran	Personals superficials	Manteniment	Feble- mitjana	Resistència passiva o accions limitades
Primari	Gran	Tres dies - deu anys	Petita	Personals riques	Canvi	Gran	Importants, esponànies, innovadores
Secundari	Molt gran	Mesos-decennis	Mitjana, gran	Funcionals	Inducció	Feble-gran	Importants, habituals i planificades

Font: D. Anzieu i J. Y. Martin (1968). *La dynamique des groupes restreints* (p. 22). París: PUF.

- **Multitud:** té lloc quan un bon nombre de persones (diversos centenars o milers) es reuneix sense haver-ho buscat explícitament. Cadascú cerca la seva satisfacció individual, però està sotmès a la possibilitat de contagis emocionals sobtats. Els fenòmens afecten un nombre encara més gran de persones que no es troben presents.
- **Banda:** agrupament de persones que es reuneixen voluntàriament pel plaer d'estar juntes, cadascuna a la recerca dels qui són semblants a elles. La satisfacció es deu al fet que elimina la necessitat d'adaptar-se a les regles socials establertes, al mateix temps que proporciona seguretat i suports afectius. Quan els membres d'una banda comencen a afirmar valors comuns, a diferenciar-ne els papers i a fixar-se metes, es transformen gradualment en un grup primari.
- **Agrupació:** reunió de persones, en un nombre que oscil·la entre petit i gran, i amb una freqüència també variable, amb uns objectius relativament estables que corresponen a un interès comú dels membres. Fora de la recerca d'aquests objectius comuns, no hi ha cap vincle o contacte entre les persones (agrupacions intel·lectuals, artístiques, religioses, polítiques...).
- **Grup primari:** compost per pocs membres que busquen en comú les mateixes finalitats i mantenen entre ells relacions afectives amb una gran dependència mútua.
- **Grup secundari:** sistema social que funciona segons institucions (jurídiques, econòmiques, polítiques, etc.) en un sector particular de la realitat social (mercat, administració, esport, recerca científica...).

4.3. Tipologia proposada per Martín-Baró

L'última de les tipologies proposades en aquest material fa referència a la que planteja Martín-Baró (1991), i una de les principals idees que reflecteix la seva tipologia és que interpreta el grup en relació amb l'estructura social en la qual es troba i que en certa manera el determina i en la qual el grup com a tal també es reflecteix. En aquest sentit, la proposta d'aquest autor és, sense cap dubte, la que s'inclina més per un vessant psicosocial, ja que analitza el grup en funció de les estructures socials que comparteix. I no es limita únicament a descriure el grup a partir del que hi succeeix a l'interior. És veritat que el grup el constitueixen les persones i que s'hi estableixen normes i rols; que els grups requereixen estructures i organització, i que, en algun moment de la seva vida, els grups prenen decisions i assolixen un nivell òptim de rendiment.

Però Martín-Baró assumeix que els grups es relacionen amb altres grups i que s'estableixen relacions de poder, etc. En aquest sentit, una visió del grup des d'aquesta perspectiva necessàriament ha de considerar factors com el poder del grup, la seva identitat i la seva tasca.

D'aquesta manera, aquest autor analitza els grups d'acord amb les variables següents:

- 1) identitat del grup,
- 2) poder grupal,
- 3) activitat grupal.

Taula 4. Tipologia dels grups segons Martín-Baró

Tipus	Identitat	Poder	Activitat
Primari	Vincles interpersonals	Característiques personals	Satisfacció de necessitats personals
Funcional	Rol social	Capacitació i posició social	Satisfacció de necessitats sistèmiques
Estructural	Comunitat d'interessos objectius	Control dels mitjans de producció	Satisfacció d'interessos de classes. Lluita de classes

Font: I. Martín-Baró (1991). *Sistema, grupo y poder. Psicología desde Centroamérica II*. San Salvador: UCA Editores.

- **Primari:** igual que la definició anterior, però matisant que no es pot entendre fora del seu context social més ampli: "La naturalesa del grup primari consisteix a concretar els determinismes de les macroestructures socials i a ser-ne portador" (exemple: paper de la família en la transmissió de valors i comportaments que concorden amb l'ordre establert).
- **Funcional:** en funció de les posicions o rols que ocupen les persones en un sistema social determinat.

- **Estructural:** divisió més bàsica entre els membres d'una societat d'acord amb els interessos objectius derivats de la propietat sobre els mitjans de producció (classe social).

Resum

Una de les definicions evidents sobre el grup, en el context de la psicologia social, és la que ens proposa Merton (1980, p. 336): un grup és "un nombre de persones que interactuen entre elles d'acord amb uns esquemes establerts". En aquest àmbit de la psicologia hi ha hagut dues grans perspectives teòriques (Steiner, 1991) que ens permeten il·lustrar la història dels grups: la individualista i la grupal.

Amb relació a la definició del concepte, des de la psicologia social i des de la dinàmica de grups hi ha set criteris (Shaw, 1980) per a poder definir què és un *grup*:

- percepció de filiació,
- motivació,
- metes comunes,
- estructura,
- interdependència,
- interacció,
- influència.

Martín-Baró (1991) critica aquests criteris i proposa tres nous paràmetres per a analitzar un grup humà:

- la seva identitat, és a dir, el que és per si mateix i davant altres grups,
- el seu poder en les relacions amb aquests altres grups, i
- l'activitat social que desenvolupa i el seu efecte o producte històric.

a) La identitat d'un grup, el que és un grup, es defineix pel grau i caràcter de la seva formalització organitzativa, per les seves relacions amb altres grups i per la consciència que els seus membres tenen del grup.

b) El poder d'un grup és aquell diferencial favorable de recursos que estableix quan es relaciona amb altres grups en funció d'uns objectius i que li permet fer avançar els seus interessos en la convivència social.

c) L'existència i la supervivència d'un grup depenen, essencialment, de la seva capacitat per a dur a terme accions significatives en una circumstància i situació històrica determinades. La importància de l'acció té una doble dimensió: externa i interna. De la mateixa manera, l'activitat grupal té un efecte en el grup que la fa, per a consolidar-lo o per a debilitar-lo i fins i tot per a desintegrar-lo.

Hi ha diferents tipologies de grups: es poden distingir grups de pertinença i grups de referència. Aquests últims són aquells a què les persones es vinculen o aspiren a vincular-se: són grups amb què s'identifiquen. També és la distinció entre grups primaris, de caràcter petit i personal, i grups secundaris, en general grans i impersonals. Anzieu i Martin (1968) també distingeixen cinc tipus de grups tenint en compte algunes variables però, sobretot, en funció del grau de la seva estructuració interna. De menys a més estructuració, aquests grups són la multitud, la banda, l'agrupació, el grup primari o restringit i el grup secundari o organització; i, finalment, Martín-Baró (1991) proposa el grup primari, el funcional i l'estructural.

Bibliografia

Allport, F. H. (1923/1985). La falacia del grupo en relación con la ciencia social. *Revista de Psicología Social*, 0, 71-81.

Anzieu, D. i Martin, J. Y. (1968). *La dynamique des groupes restreints*. París: PUF.

Collier, G., Minton, H. L., i Reynolds, G. (1991/1996). *Escenarios y tendencias de la Psicología Social*. Madrid: Tecnos.

Cooley, C. H. (1909). *Social organization: A study of the larger mind*. Nova York: Charles Scribner's Sons.

Foucault, M. (1977/1986). *Vigilar y castigar. Nacimiento de la prisión*. Madrid: Siglo XXI.

Hyman, H. (1942). The Psychology of Status. *Archives of Psychology*, 269, 5-86.

LeBon, G. (1895). *Psychologie des foules*. París: PUF.

Martín-Baró, I. (1991). *Sistema, grupo y poder. Psicología desde Centroamérica II*. San Salvador: UCA Editores.

Merton, R. K. (1980). *Teoría y estructura sociales*. Mèxic: FCE.

Nocera, P. (2006). La fotografía como metáfora en el pensamiento de Gabriel Tarde. *Nómadas: Revista Crítica de Ciencias Sociales y Jurídicas*, 14.

Shaw, M. (1961/1980). *Dinámica de grupo*. Barcelona: Herder.

Steiner, C. M. (1974/1991). *Los guiones que vivimos*. Barcelona: Kairós.

Tajfel, H. (1984). *Grupos humanos y categorías sociales*. Barcelona: Herder.

Bibliografia recomanada

Doise, W., Deschamps, J. C., i Mugny, G. (1985). Grupos de referencia. A: *Psicología Social Experimental* (pp. 75-96). Barcelona: Editorial Hispano Europea.

